

непотребним туђицама била главна замерка овој иначе доста доброј и информативној књизи која је продубила наша сазнања о феномену рада југословенских радника у иностранству, а која ће истовремено добро доћи и будућим истраживачима те појаве.

Зоран ЈАЊЕТОВИЋ

Великоградиштанска гимназија 1879–1919,
аутори прилога Јасмина Живковић, Слободанка Цветковић,
Весна Новковић, Зоран Ташић. Велико Градиште: Средња школа
„Милоје Васић“, 2019, 400.

Век и по рада гимназије (средње школе) у Великом Градишту је обележен објављивањем монографије посвећене школи. Аутори су историјат установе изложили хронолошки и у контексту политичких и друштвених, првенствено просветних и културних прилика у нововековној Србији и Великом Градишту и околини.

Рад ове школе у Краљевини Србији (1879–1914) описан је у тексту Јасмине Живковић. Реч је о деценијама у којима је оснивање и делатност школе била део општих напора српског друштва да се извуче из заосталости и створи школоване људе за државну управу и друге јавне делатности. Ауторка је у контексту друштвених и просветних прилика у Великом Градишту, које је крајем 19. века имало нешто више од три хиљаде становника, представила прве деценије постојања школе: од отварања гимназије реалке на Крстовдан 1879, преко ниже гимназије, грађанске школе, приватне ниже гимназије и државне четвороразредне гимназије. Уз мноштво података о раду наставника и ученика и страдању школе у Првом светском рату, најупечатљивији утисак овог дела књиге остављају стално присутна свест локалног становништва о потреби оснивања гимназије и велики напори чињени у том правцу. Ово поглавље је засвођено страницама посвећеним познатом научнику Милоју Васићу (1869–1956), ученику школе која од 2018. године носи његово име.

Јасмина Живковић и Слободанка Цветковић су истраживале две деценије рада великоградиштанске школе у Краљевини Југославији. Због ратног пустошења (школска зграда, библиотека, архива, учила, инвентар су били уништени) школа је поново била на почетку. У таквим околностима је редован упис ученика почео 1920, па је од школске 1920/21. школа радила пуним капацитетом, а настава се одвијала по плану током читаве школске године. Ауторке упознају читаоце са напорима да се ученицима који због рата нису завршили школу омогући да све разреде заврше по скраћеном програму. Детаљно се баве бројем ученика, њиховим владањем и успе-

хом, пишу о наставницима и директорима школе, прославама државних и верских празника, подршци сиромашнијим ученицима, напорима Великоградиштанаца да гимназија опстане у условима смањеног броја ученика и финансијских проблема, школској згради, одвијању наставе и настојањима да се она унапреди побољшавањем квалитета уџбеника и рада наставника са ђацима на часу, систему оцењивања, школским збиркама као важном методолошком приступу у настави, школској књијници, ваннаставном раду (прослава Дана мајки, предавања, посета епископа браничевског владике Митрофана). Преименовање гимназије у Државна реална гимназија „Престолонаследника Петра“ било је схваћено као велико признање за рад ове установе и то име је носила од 1930. до 1941. године. Важну улогу у раду школе имали су добротворни фондови, од којих су неки оснивани по слову закона, а неки су били дар имућнијих појединаца. Уочен је и велики значај школског интерната, који је био институција основана у Краљевини са циљем да олакша школовање сиромашнијих ђака. У Великоградиштанској гимназији је почео са радом 6. октобра 1930, примивши 46 ученика на спрату гимназијске зграде, где је био смештен до изградње нове интернатске зграде 1938. Из монографије сазнајемо о условима живота питомаца интерната, критеријумима за пријем у интернат, напорима да се изгради нова зграда, раду управитеља и васпитача, судбини током Другог светског рата када интернат није радио, али је био оштећен, делатности после рата, све док установа није престала са радом почетком педесетих година.

Слободанка Цветковић је судбину гимназије у Другом светском рату пратила у контексту политичких, војних и друштвених прилика у Великом Градишту током окупације. Настава је у преименованој школи („Државна реална гимназија“ Велико Градиште) трајала са прекидима, у условима недовољног броја наставника. Почетком 1942. основана је и Виша самоуправни гимназија, за ученике од петог до осмог разреда. Читаоци сазнају о последицама ратних дејстава четничких и партизанских снага на овом подручју на живот становника места и рад школе, настојањима да се одржи дисциплина међу ђацима, раду наставника у условима страха за егзистенцију, осећања неизвесности, отпуштања или пензионисања оних који су били неподобни или за које је процењено да им због доброг имовинског стања рад у државној служби није био неопходан. Условје рада ћемо илустровати подацима из јесени 1943: „Реална гимназија“ је имала четири учионице са полудневном наставом, а две учионице су служиле за смештај жита, наставу је похађало 248 ученика, а због премештаја професора није било наставника за вероануку, гимнастику, певање и математику, у школској кухињи се хранило 42 ученика обе гимназије и 37 ђака других школа, школа је привремено измештана због усељавања окупаторских војника.

И о раду школе после Другог светског рата сазнајемо из истраживања Слободанке Цветковић, која је обрадила делатност Државне реалне гимназије Велико Градиште од 1945. до 1956. Две гимназије су спојене у једну „Државну реалну гимназију“. Идеолошка и политичка подобност у духу владајућег комунистичког поретка, неписменост, ратна разарања и губици,

намера нових власти да што пре створе образоване кадрове који би радили на обнови и изградњи земље били су политички и друштвени оквири у којима је функционисала гимназија до укидања 1956.

После покушаја седамдесетих година да се рад гимназије обнови, школа је статус гимназије поново стекла 1990, да би од 2005. била преименована у „Средњу школу“. У делу књиге у коме је бивша директорка Весна Новковић описала историјат школе од 1990. до 2015, читамо о годинама тешких услова за рад просветних радника и школовање ученика крајем 20. века (ратови, инфлација, санкције, ниске плате, недостатак материјалних средстава) и о прилагођавању школе новом политичком курсу и друштвеним приликама почетком 21. века (материјална улагања, промене у просветном систему). О раду школе после 2015. писао је директор Зоран Ташић. У том периоду је отворено одељење средње школе из Великог Градишта у Голупцу. Од 2018. школа носи име Средња школа „Милоје Васић“. Последње стране монографије су посвећене сећањима бивших ученика и наставника на године проведене у овој установи.

Вреди истаћи и богату техничку опремљеност књиге у којој је текст поткрепљен бројним вредним илустрацијама (фотографије ученика, професора, страница школских дневника, школских зграда, значајнијих догађаја из историје школе и слично).

Монографија о гимназији у Великом Градишту је врло вредан допринос не само сазнањима о локалној историји тог дела Србије већ и о просветним приликама и уопште друштвеном и политичком миљеу у Србији у последњих век и по. Она је слика модернизацијских настојања српског друштва, промена које је Србија доживела после обнове независности у другој половини 19. века, последица које је на живот српског народа остављала окупација у Првом и Другом светском рату, утицаја великих идеолошких и политичких ломова на српско друштво (комунистичка револуција, сукоб са ИБ-ом и слично).

Слободан СЕЛИНИЋ

Даглас Мериведер Долд.
Авантура на Балкану 1915, приређивач Љиљана Дожић.
 Нови Сад, 2018, 207.

У последњој деценији архивске инситуције у Србији умногоне су увећале своју издавачку делатност, бројним изложбама, зборницима докумената, монографијама, организовањем стручних и научних скупова. Водичи, аналитички и сумарни инвентари, зборници архивских докумената, свакако су најважније врсте публикација које архиви објављују. Међутим,